

- νικής Παιδείας (Σχολή Μωραΐτη), 1997, σελ. 246.
12. «Το κουτί της Πανδώρας», *Στην κοιλάδα με τους ροδώνες*, Ίκαρος, (1978), 1987, σσ. 101-102.
13. Άρης Αλεξάνδρου, *Το κιβώτιο*, Κέδρος, 1975, σσ. 269-270.
14. Δ. Ραυτόπουλος, «Ο μεταφραστής Άρης Αλεξάνδρου», *Μετάφραση '96* (τεύχος 2, Σεπτέμβριος 1996), σελ. 142. Ο Α. Φραγκιάς θυμίζει ότι ήδη από τα γυμνασιακά χρόνια του Βαρβακείου είχε αρχίσει το μεταφραστικό σαράκι να δουλεύει μέσα του: «Ο Αλεξάνδρου μετέφραζε ακούραστα και με πάθος από μαθητής. Ήταν γι' αυτόν ο καλύτερος τρόπος να γνωρίσει ουσιαστικά το πνευματικό κλίμα και το ύφος του κάθε συγγραφέα. Μαθητής ακόμα, μετέφρασε τον Πούσκιν, έμμετρα το μεγάλο ποίημα *Ευγένιος Ονέγκιν* και το μυθιστόρημα *Η κόρη του φρούραρχου*, Άρης Αλεξάνδρου, ο *εξόριστος*, *ό.π.*, σσ. 215-216.
15. «Μ' όλη μου τη φωνή», στον τόμο *Διάλεξα*, Κείμενα, 1984, σελ. 75.
16. *Roland Barthes par Roland Barthes*, Seuil, 1975, σελ. 170.
17. «Συνομιλία μ' έναν φοροεισπράκτορα περί ποιήσεως», Άρης Αλεξάνδρου, *Διάλεξα*, *ό.π.*, σελ. 72.
18. Γνωρίζουμε ότι είχε μέτρια γνώση ιταλικών και ότι στη Γυάρο είχε αρχίσει να μαθαίνει, μόνος του, γερμανικά και ισπανικά, αναφέρει ο Δ. Ραυτόπουλος, Άρης Αλεξάνδρου, ο *εξόριστος*, *ό.π.*, σελ. 216. Δείγματα αυτής της μόνιμης διαγλωσσικής εκφραστικής μέριμνας είναι τα ποιήματα των Χάινε και Ρίλκε, που μεταφράζονται στη Γυάρο. *Διάλεξα*, *ό.π.*, σσ. 119-122.
19. «Θυσίασε στη μετάφραση ένα άγραφο έργο δικό του, που δεν μπορεί, βέβαια, να προσδιοριστεί η έκταση και το βάρος του», «Ο μεταφραστής Αλεξάνδρου», *ό.π.*, σελ. 148.
20. Β. Μπιτσώρης, «Από τη μια γλώσσα στην άλλη: ιδιοποίηση και ξενισμός», *Η ελληνική γλώσσα στη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση. Γλωσσικός πλουραλισμός και γλωσσοκεντρικισμός*, Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, 1996, σελ. 59.
21. Χόρχε Λουίς Μπόρχες, «Η κατοικία του Αστερίωνα», στον τόμο *Ο δημιουργός και άλλα κείμενα*, Ύψιλον, 1980, σελ. 55.
22. Φιλολογώντας το μεταφραστικό του πορτρέτο στο περιοδικό *Μετάφραση '96*, (*ό.π.*, σσ. 142-149), κάνοντας μια, κατά το δυνατόν, πλήρη καταγραφή των μεταφράσεών του (*αυτ.*, σσ. 150-153), αφιερώνοντας μεγάλο μέρος του έκτου κεφαλαίου της μονογραφίας («Ο Φλάβιος Μάρκος και ο μονομάχος») στα μεταφραστικά και καταλογογραφώντας πάλι εξαντλητικά τα μεταφράσματα στην τελική *Εργογραφία* που κλείνει το βιβλίο.
23. Δεν πιστεύω βέβαια σε θαύματα, αλλά κάνω και εγώ από εδώ έκκληση στους πιθανούς αποδέκτες της εργώδους μελέτης του Αλεξάνδρου να εμφανίσουν αυτά τα κείμενα. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι είναι μείζων συγγραφέας, με πολύ προσεκτικές κινήσεις στο χώρο των γραμμάτων, και μια ουσιαστική πραγματεία του περί του κωμικού ενδιαφέρει άμεσα όχι μόνο τους μελετητές του έργου του, αλλά όλους τους δυνητικούς αναγνώστες του.
24. Άρης Αλεξάνδρου, ο *εξόριστος*, *ό.π.*, σελ. 273.
25. Θυμίζουμε εντελώς ενδεικτικά το περίφημο δοκίμιο του Μπωντλαίρ για το γέλιο («*De l' essence du rire et généralement du comique dans les arts plastiques*», 1855), τη μελέτη του H. Bergson, *Le rire*, 1899 ή τις φροϋδικές έρευνες για το λογοπαίγνιο, το περίφημο Witz, χωρίς τις οποίες είναι αδύνατον να κατανοήσει κανείς π.χ. την υπερρεαλιστική ποίηση.

Χριστίνα Ντουσιά,

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

ΣΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ,

εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 1996, 543 σ.

Έφη Ραϊκοπούλου

ΜΕΛΕΤΗ που εγκρίθηκε ως διδακτορική διατριβή το 1988 από το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, το βιβλίο της Χριστίνας Ντουσιά διαβάζεται όχι μόνο από τους ειδικούς, δηλαδή μελετητές, φοιτητές και καθηγητές της λογοτεχνίας και της ιστορίας, μα και από εκείνους που δεν έπαψε να τους απασχολεί η περιπέτεια της Αριστεράς, η σχέση της με τη διανοήση και την καλλιτεχνική παραγωγή. Χρόνος, το διάστημα Ιανουάριος 1924-Ιούλιος 1936. Υλικό, τα λογοτεχνικά περιοδικά της στρατευμένης Αριστεράς. Αντικείμενο της έρευνας, η κατάδειξη της αντιφατικής σχέσης του κομμουνιστικού κόμματος με το χώρο της λογοτεχνίας, απόρροια όχι μόνο των περιπετειών και διώξεών του αλλά και των στρατηγικών επιλογών του. Ευρύτερο πλαίσιο, η σύνδεση και αλληλεξάρτηση της ελληνικής Αριστεράς με την ευρωπαϊκή και ειδικότερα τη ρώσικη και τη γαλλική.

Ακολουθώντας στρωτή, αφηγηματική γραφή, διανθισμένη από σχόλια στα οποία αποφεύγονται οι ακραίες θέσεις και σε γλώσσα κάθε άλλο παρά ξύλινη, η μελετήτρια παρακολουθεί την πορεία των λογοτεχνικών περιοδικών, αρχίζοντας από τους *Νέους Βωμούς* (1924), περνώντας στη συνέχεια στη *Διανοήση* (1925), στην *Αναγέννηση* (1926-1928) και στη *Λογοτεχνική Επιθεώρηση* (1927), για να κλείσει την πρώτη περίοδο με τη *Νέα Επιθεώρηση* (1928-1929). Είναι η φάση της χαλαρότερης σύνδεσης της διανοήσης με τον κομματικό μηχανισμό, η περίοδος που χαρακτηρίζεται από την επιρροή που ασκεί η κομμουνιστική ιδεολογία στους λογοτέχνες και από την αισθητική που επιβάλλει η αρχή της κοινωνικής κριτικής ενάντια στην αστική κοινωνία.

Οι *Πρωτοπόροι* (1930-1931), που εμφανίζονται ως συνεχιστές της *Νέας Επιθεώρησης*, εγκαινιάζουν το στάδιο της «νέας αντίληψης» της οποίας αναδυόμενο πρότυπο είναι ο «ήρωας της ταξικής πάλης». Η δημιουργία «οργανώσεων» και «κύκλων» δηλώνει την έμφαση στον οργανωτικό μηχανισμό αλλά και το στενότερο κομματικό έλεγχο. Η δεκαετία του '20 κλείνει με την απομάκρυνση του Πέτρου Πικρού από τη διεύθυνση του περιοδικού και την έκδοση των *Νέων Πρωτοπόρων* (1932-1936).

Στη διάρκεια της έκδοσης των *Νέων Πρωτοπόρων* ξεχωρίζουν τρεις φάσεις: α) 1932-1933, η πρώτη Συντακτική Επιτροπή που χαρακτηρίζεται από κάποια ανοίγματα προς τις πνευματικές και καλλιτεχνικές πρωτοπορίες της εποχής, όπως επίσης από τη διεξαγωγή διαλόγου για την προλεταριακή λογοτεχνία, συνέχεια της συζήτησης που είχε ανοίξει παλιότερα η *Νέα Επιθεώρηση*.

β) Η «αναδιοργάνωση» της γραμμής το 1933 σηματοδοτεί αφενός τον παραμερισμό της Συντακτικής Επιτροπής από το Κεντρικό Γραφείο και αφετέρου την άμεση κομματική παρέμβαση που έχει ως αποτέλεσμα να διανύσουν οι *Νέοι Πρωτοπόροι* την πιο δογματική τους περίοδο. Η μορφή που κυριαρχεί από τις αρχές του 1933 είναι εκείνη του Δημήτρη Γληνού που κλείνει το διάλογο για τα ζητήματα

της προλεταριακής λογοτεχνίας που, παρά τη «νηφάλια και συστηματική διατύπωση των συμπερασμάτων του», κρατά την Αριστερά δέσμια μιας αισθητικής τύπου «κοινωνικής αιτιοκρατίας» και επομένως την αποκόβει από κάθε νεοτερικό στοιχείο. Υπό τη σκιά του Συνεδρίου της Ένωσης των Σοβιετικών Συγγραφέων (1934), οι μαρξιστές διανοούμενοι και λογοτέχνες ακολουθούν με θρησκευτική σχεδόν προσήλωση τα κανονιστικά μοντέλα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Η «ταξική σκοπιά» και ο κοινωνικός ρόλος του συγγραφέα γίνονται κριτήρια με βάση τα οποία οι θεωρητικοί της Αριστεράς κατατάσσουν τα λογοτεχνικά έργα, ενώ η προσφυγή στη λαϊκή παράδοση διευκολύνει την ιδεολογική χρήση της Ιστορίας και ανακινεί το ζήτημα της εθνικής συνειδήσης.

γ) Η τελική φάση του περιοδικού (1935-1936) τοποθετείται μετά το Α΄ Συνέδριο των Σοβιετικών Συγγραφέων και τερματίζεται με τη διακοπή της έκδοσής του από τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου. Εγκαταλείπεται η πολιτική της απομόνωσης και επιχειρείται η επανασύνδεση με τους διανοούμενους, όπως επίσης προτάσσονται και πάλι τα λογοτεχνικά θέματα που είχαν περάσει σε δεύτερη μοίρα. Είναι η περίοδος των Λαϊκών Μετώπων στην Ευρώπη και αυτή η γραμμή μεταφέρεται και στο πολιτιστικό πεδίο. Για πρώτη φορά κάνει την εμφάνισή της η έννοια της εθνικής ενότητας. Το πραξικόπημα του Γεωργίου Κονδύλη σημαίνει διώξεις για τα μέλη της Συντακτικής Επιτροπής, εξορία για τον Δημήτρη Γληνό και τον Κώστα Βάρναλη, αλλά και αναστολή της έκδοσης του περιοδικού. Μέσα σε αυτές τις αντίξοες συνθήκες, αλλάζει η πολιτική του περιοδικού, αλλαγή που υπαγορεύεται και από τη διεθνή συγκυρία. Τον Ιούνιο του 1935, πραγματοποιείται στο Παρίσι το Α΄ Διεθνές Συνέδριο για την Υπεράσπιση της Κουλτούρας και ιδρύεται η Διεθνής Ένωση Συγγραφέων για την Υπεράσπιση της Κουλτούρας. Από τον Ιανουάριο του 1936 έως τον Αύγουστο, δεν προλαβαίνουν να ευδοκιμήσουν οι προσπάθειες για ανοίγματα στο χώρο της λογοτεχνικής παραγωγής και θεωρίας. Όμως, στα χρόνια της κατοχής, μέσα από τους κόλπους του Ε.Α.Μ. οι διανοούμενοι της Αριστεράς θα συμβάλουν με τον πιο γόνιμο τρόπο στην εθνική ομοψυχία και θα τοποθετηθούν στην πρωτοπορία της έκφρασης και της δημιουργίας. Παρακολουθώντας τη διαδρομή των αναζητήσεων της ελληνικής Αριστεράς δεν μπορούμε παρά να νιώσουμε μια έντονη πικρία. Έχοντας ως σημείο εκκίνησης τη θέση πως η τέχνη και η λογοτεχνία ειδικότερα λειτουργούν ιδεολογικά, οι έλληνες διανοούμενοι εγκλωβίστηκαν σε μία λογική που ήθελε το λογοτεχνικό έργο στρατευμένο με την πιο στενή σημασία της έννοιας. Αυτό καθόρισε σε τέτοιο βαθμό τη σχέση της λογοτεχνίας με το κομμουνιστικό κίνημα ώστε να οδηγήσει σε απομόνωση τους αριστερούς διανοητές αλλά και σε σκλήρυνση και εν τέλει ακαμψία ολόκληρη την Αριστερά, κάτι που διήρκεσε ως το πρόσφατο παρελθόν. Χαρακτηριστι-

κό το παράδειγμα του Στρατή Τσίρκα, που από τη συνεργασία του με τους *Νέους Πρωτοπόρους* τίποτα δεν έδειχνε το μελλοντικό συγγραφέα των *Ακυβέρνητων Πολιτειών*. Άξονας για τη σχέση που ανέπτυξαν οι διανοούμενοι με την Αριστερά υπήρξε η ένταξη στο κομμουνιστικό κόμμα, κάτι που ενισχύθηκε από την επικράτηση του σταλινισμού στη Σοβιετική Ένωση και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η μελετήτρια επιλέγει κάποια θέματα-μοτίβα που αναπτύσσει εκτενέστερα στην ανασύνθεση της ιστορίας των περιοδικών του μεσοπολέμου. Το κέντρο βάρους πέφτει στη λογοτεχνική παραγωγή και στα ζητήματα κριτικής και θεωρίας σε μια κατεύθυνση, ωστόσο, αποσαφήνισης της πολιτικής που ακολούθησαν αυτά τα περιοδικά. Έτσι, ένα από τα θέματα αυτά είναι η αντιμετώπιση της γλώσσας από τους συντάκτες και συνεργάτες των περιοδικών. Η ακόμη, η συζήτηση για την προλεταριακή τέχνη καθώς επίσης η έναρξη του διαλόγου για τα ζητήματα μορφής και περιεχομένου. Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει στη Χριστίνα Ντουιά να φωτογραφίσει τη μετατόπιση των αριστερών διανοητών και λογοτεχνών προς το δογματισμό και την επιβολή της κομματικής αυθαιρεσίας.

Η εξήγηση του λογοτεχνικού φαινομένου, τόσο η αποκωδικοποίηση της λειτουργίας του όσο και η συστηματοποίηση του εννοιολογικού υλικού που το σώμα της λογοτεχνίας προσέφερε, αποτέλεσαν αντικείμενο εργασίας ακόμη και των ιδρυτών της μαρξιστικής θεωρίας. Επομένως, ήταν εύλογο που έλληνες μαρξιστές επιχειρήσαν με τη σειρά τους την ερμηνεία αυτού του ίδιου φαινομένου, ειδικότερα μια περίοδο που το κομμουνιστικό κόμμα απέκτησε πολιτικό έρεισμα. Είναι η στιγμή που οι διανοητές βρίσκονται στο προσκήνιο, ενώ οι συγγραφείς και η λογοτεχνική παραγωγή γενικότερα παραγκωνίζονται στις μέσα σελίδες των περιοδικών της Αριστεράς. Ωστόσο, τούτο το φυσικό, και ως ένα βαθμό αναγκαίο, γίνεται επόμενο σε συνθήκες πείνας θεωρητικού μμητισμού της ελληνικής πραγματικότητας. Εύκολη ήταν η υπερτέρηση της επίσημης γραμμής και της θεωρίας της από τον Ζνάνοφ και τον Γκόργκι στο Α΄ Συνέδριο των Σοβιετικών Συγγραφέων.

Η επικράτηση μιας «εργαλειακής» λογικής στον τομέα της επίσημης μαρξιστικής αισθητικής συμβαδίζει βεβαίως με την ιστορική συγκυρία αλλά σχετίζεται εξίσου και με την οπτική που υιοθετούν οι κομματικοί και που σύμφωνα με την οποία η λογοτεχνία είναι κυρίως έκφραση ιδεολογίας και ως εκ τούτου παιδαγωγικό μέσο και προπαγανδιστικό όργανο. Πώς αλλιώς να εξηγήσουμε την αποσιώπηση του διαλόγου ανάμεσα στον Georg Lukács και στον Bertolt Brecht σχετικά με το ζήτημα του ρεαλισμού, μεταξύ 1934 και 1939; Η ενίσχυση του πολιτικού έναντι του λογοτεχνικού και η τελική υπερίσχυση του πρώτου οδήγησαν σε απλουστεύσεις θεωρητικού τύπου και εδραίωσαν μια ενιαία οπτική. Από αυτό το σημείο μέχρι την παραδοχή αισθητικών προτύπων, ταξινομημένων με βάση

την αναγκαιότητα κομματικού ελέγχου, ο δρόμος είναι σύντομος. Επιβλήθηκε, λοιπόν, ενός είδους ταυτοσημια καταμέσας στους όρους επαναστάτης και στρατευμένου κομματικός.

Η Αριστερά, έκτοτε, αντιμετωπίζει τους λογοτέχνες με δυσπιστία και επιφύλαξη. Η στάση αυτή γίνεται καθεστώς και επιτρέπει την επικράτηση κάποιων αντί άλλων. Ο χώρος της λογοτεχνίας χάνει την αυτοτέλεια και την αυτονομία του με ολέθριες συνέπειες. Οι αριστεροί διανοούμενοι απομονώνονται και οι δημιουργοί «μπλοκάρονται» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μανώλης Αναγνωστάκης. Ο λαϊκισμός και η αφελής αναπαράσταση της πραγματικότητας καταλύουν κάθε απόπειρα θεματικής και υφολογικής αναζήτησης. Η πολιτική, που θα μπορούσε να αντλήσει δυναμισμό από τη δημιουργική έκφραση της εποχής, αλλά και η θεωρητική σκέψη, που θα ήταν δυνατό να επεξεργαστεί τα νέα δεδομένα ώστε να ανοίξει καινούργιους ορίζοντες στη σκέψη, εξαναγκάζονται σε υποχρεωτική πειθαρχία και αδράνεια.

Μελέτες σαν κι αυτήν της Χριστίνας Ντουιά προτείνουν την έρευνα και τη μεθοδική καταγραφή των γεγονότων πριν την εξαγωγή συμπερασμάτων, στην οποία καλείται ο αναγνώστης μέσα από την παράθεση στοιχείων και εύστοχων σχολιασμών. Η συνάντηση πολιτικής και λογοτεχνίας δεν σημαίνει πάντοτε σύγκρουση και υπερίσχυση της μιας από τις δύο.